

Rómovia na Slovensku po roku 1945 a v procese transformácie našej spoločnosti

Anna Jurová, Spoločenskovedný ústav SAV, Košice, jurova@saske.sk

JUROVÁ, Anna. Roma people at Slovakia after 1945 and in process of transformation of our society. Individual and Society, 1998, Vol. 1, No. 4.

The article briefly evaluates state of research in that period. It suggests unknown and unexplored history of Roma people in our area, and also the lack of interest of realization of this research. Review of findings documents substantial task of state scope interventions. These interventions influenced the development of the minority in particular periods. After the 2nd World War Roma people migrated from Slovakia to Czech. Monitoring of the migration and possibilities of settling down remains the open question. Former assimilatory policy consequenced to extremely unfavorable situation of Roma minority in nineties.

History of Roma people. Migration. State policy. Consequences.

Z hľadiska výskumu problematiky rómskeho etnika na Slovensku má prepojenie sledovania postavenia Rómov tesne v povojnovom predkomunistickom období, socialistické riešenie tzv. cigánskej otázky od začiatku 50. rokov a jeho konfrontovanie a komparáciu so situáciou v súčasnosti a dopadmi terajších spoločenskopolitických premien na rómskych obyvateľov mimoriadny význam. Nielen preto, že to vyplýva zo zapojenia do grantovej úlohy "Medzigeneračná pamäť ako mediátor formovania nových identít v procese transformácie slovenskej spoločnosti", z plnenia úloh v novom grante na tému "Národnostná politika a etnické menšiny na Slovensku v rokoch 1945-1954" i priamou participáciou na grantovej úlohe na Ústave pro soudobé dějiny v Praze na tému "Národnostní politika v Československu v letech 1945-1954", čo umožňuje aj snahu o postihovanie rozdielov medzi jednotlivými časťami bývalého spoločného štátu. Aj keď ťažisko výstupov spočívalo na období súčasnom, ako to podrobne rozvádza napr. vo svojom príspevku Š. Šutaj, treba povedať, že u rómskej minority zohrávala štátna politika a prístupy decíznej sféry vo všetkých vyššie uvedených obdobiach mimoriadne závažnú úlohu a poznamenala ich vývoj v omnoho väčšej miere než ostatných menšín. Výsledky doterajšieho výskumu nám umožňujú sformulovať niektoré už platné závery, no ešte viac nastolujú ďalšie otvorené otázky.

Predovšetkým je zrejmé, že téma výskumu histórie Rómov na Slovensku nepatrí medzi frekventované a "oblúbené" témy bádateľov a tak ako v nedávnej minulosti aj v súčasnosti je ešte stále neznámou, niekedy aj spochybňovanou, nepoznanou samotnými Rómami.¹ Paradoxom je "objavovanie" neznalosti histórie tohto etnika, ktoré dlhé stáročia žije často nepovšimnuté v mnohých lokalitách a mestečkách, ktoré si pri príležitosti svojich výročí vydávajú monografie. Tak samotná prax prináša potrebu začať skúmať minulosť aj týchto svojich spoluobčanov. Príčiny súčasného nepriaznivého vývoja rómskeho etnika a vládna politika k nim v 90. rokoch majú za následok, že samotní Rómovia len veľmi nespeli a opatrne začínajú pátrať po vlastnej histórii a kultúre, či sú ochotní sa s ňou aj podeliť s majoritnou verejnosťou.²

Veľmi otvorenou otázkou stále ostáva problém detailného sledovania rozsiahlej migrácie Rómov do českého pohraničia a priemyselných centier, pracovné príležitosti v jednotlivých regiónoch a postoje

obyvateľov i miestnej správy k nim. Už náš predchádzajúci výskum ukázal rozporuplnosť a protirečivosť na všetkých úrovniach v tzv. cigánskej otázke po vojne. Hlbšie sledovanie českých prameňov dokazuje, že Rómovia síce boli žiadúci ako pracovné sily na všetky likvidačné a obnovovacie práce v rámci stavebnej obnovy i náhradné pracovné sily na vznikajúce štátne majetky, no neboli žiadúci na trvalé usadenie či v českom pohraničí, v samotnej Prahe a iných mestách.³ Ešte spornejšia je reemigrácia a imigrácia Rómov na naše územie v rámci výmeny obyvateľstva i ilegálna imigrácia zo susedných krajín, a to napriek tomu, že množstvo dobových prameňov z rezortu vnútra bez poskytovania konkrétnych dôkazov sa o tom zmieňuje. Ani bližšie pátranie po miestach pôvodu prisťahovaných Rómov napr. na Ostravsko nepotvrdilo tieto predpoklady.⁴ Fond Kriminálnej ústredne, ktorý doteraz nebol bádateľom k dispozícii a obsahuje závažné informácie z prvého povojnového súpisu Cigánov-Rómov v Československu v roku 1947, je nevyhnutný pre odhalenie a už konečne aj spoznanie reálnej sociálno-ekonomickej situácie Rómov v predfebruárovom období, ich vlastných možností pre integráciu do spoločnosti. Viacerí rómski predstavitelia a pamätníci sa zhodne nazdávajú, že tieto boli lepšie, než si celá majoritná spoločnosť myslí a pomery Rómov po začatí výstavby socializmu boli horšie ako v predvojnovom či tesne v povojnovom období.⁵ Perzekúcia Rómov od skončenia vojny bola evidentná, aj keď nie je dostatočne poznaná, a to nielen v pracovných táboroch, ale aj v bežnom živote, pri upieraní volebného práva a pod.⁶

Možno však jednoznačne a zhodne s názormi rómskych pamätníkov potvrdiť, že socialistické riešenie tzv. cigánskej otázky a násilná asimilačná politika od začiatku 50. rokov, spolu s likvidáciou drobného podnikania a živností, odobratím hudobníckych licencií, znamenala de facto likvidáciu celého materiálneho základu rómskej kultúry, dekulturáciu a rozklad etických hodnôt tohto spoločenstva. Násilná asimilačná politika uvrhla mnoho Rómov do jazykového, kultúrneho a etického vákuu, rozbitím svojich komunikačných hodnôt a sociálneho systému vo vnútri rómskeho etnika znemožnila Rómom prijatie a zvládnutie iného kultúrneho modelu a hodnôt nerómskych.⁷ Súčasný najnovší výskum len potvrdil zúfalý boj zástancov a nepriateľov podpory etnokultúrneho rozvoja "občanov cigánskeho pôvodu", aký zvädzali na začiatku 50. rokov a jednoznačné politické presadenie programu asimilácie a odmietnutie všetkého zaostalého cigánskeho.⁸ Na celé desaťročia sa tak určila línia vývoja, ktorého dôsledky sa naplno prejavujú od začiatku transformačného procesu v našej spoločnosti.

Pripomenúť treba, že rómski aktivisti a reprezentácia tohto etnika sa napriek tomu po celé obdobie nepriaznivého asimilačného vývoja nevzdávali opakovane domáhať sa svojich etnických práv a dôkazy o tom dnes už nachádzame v mnohých archívnych fondoch i v osobných spomienkach týchto predstaviteľov.⁹

Najväčšiu pozornosť v tomto bilancovanom období výskumu pútal súčasné obdobie a momentálne krajne nepriaznivé postavenie tohto etnika na Slovensku. Dokonca musím uviesť, že aj so širšou spoločenskou dimenziou a na "objednávku", zároveň však s nie vždy priaznivým prijatím reálnych výsledkov výskumnej činnosti o katastrofálnej situácii v oblasti vzdelávania rómskych detí a ohrozenia ich ďalšieho vývoja a potenciálneho uplatnenia sa v živote, o dopadoch v sociálnej sfére a obrovskej nezamestnanosti, o zmene kurzu štátnej politiky vedúcej k ustanoveniu splnomocnenca vlády v polovici 90. rokov, keď rómska národnostná menšina bola opäť degradovaná do pozície sociálne zaostalých a neprispôsobivých občanov a dezorientovaná rómska politická scéna nedokázala tomuto tlaku štátnej moci čeliť.¹⁰

Konfrontácia poznatkov o súčasnom postavení rómskej menšiny na Slovensku i pokračovanie vo výskume povojnového obdobia by malo vyústiť do väčších výstupov individuálnych i kolektívnych. Predovšetkým by bolo vítané, keby nové poznatky povzbudili aj iných bádateľov začať sa venovať tejto stále neprebádanej téme v našej historiografii.

• Poznámky

1	Pozri napr. Jurová, A. (1997): História Rómov - zdroj pozitívnej etnickej emancipácie? In: Bačová, V., Kusá, Z.: Identity v meniacej sa spoločnosti. SvÚ SAV Košice 1997
Jurová, A. (1998): História Rómov na Slovensku stále neznáma. (Úvaha o problémoch výskumu). Človek a spoločnosť, I/3/1998. Internetový časopis pre pôvodné teoretické a výskumné štúdie z oblasti spoločenských vied (www.saske.sk/cas/3-98/)	

2	Takéto príspevky sa začínajú objavovať v časopise romistických štúdií Romano džaniben, pozri tiež recenziu pamätí E.Lackovej v Čase č. 3/1998 (Jurová,A.)
Podľa rozhovoru s pánom L.Goralom na Rade vlády pre národnosti ČR existuje vlastný rómsky výskum o 13 hlavných rómskych kmeňoch na území bývalého Československa, od ktorých sa odvíja vnútorná štruktúra rómskeho spoločenstva na našom území. Materiál zatiaľ nebol nikde publikovaný.	
3	Napri. archívne fondy v Státním ústředním archivu Praha - Ministerstvo práce a sociální péče, Ministerstvo pracovních sil, Ministerstvo vnitra - dodatky a pod.
4	Výskumu problematiky Rómov v tomto regióne sa venuje p. Pavelčíková a výsledky publikuje v Slezskom zborníku, Vlastivedních listech, informáciu potvrdila aj v osobnom rozhovore.
5	Ako v poznámke 2 i v osobných rozhovoroch.
6	Jurová,A.(1998): Pobedim - historické paralely. (Pripomíname si 70. výročie tragédie). Pre Romano lil nevo.
7	Pozri napr.Jurová,A.: Vývoj rómskej problematiky na Slovensku po roku 1945.Bratislava 1993, 138s.
Jurová,A.: Rómska problematika 1945-1967. Dokumenty. Praha ÚSD 1996, 1034s.	
8	Išlo a aktivity učiteľov, pracovníkov rezortu kultúry (pozri hlavne 2. zväzok uvedených dokumentov), no najmä zúfalé memoranda doc. K.Holubeca, ktorými zasypával ústredný výbor KSČ a viacerých stranických tajomníkov, materiály M.Hübschmannovej. Nachádzajú sa v Archíve ÚV KSČ (teraz v SÚA) vo fonde Ideologické oddělení ÚV KSČ.
9	Jurová,A.(1998): Politika asimilácie Rómov v 60. rokoch. Pokus Rómov o zapojenie do demokratizačného procesu. Zadané do zborníka Politologického kabinetu "Cesty k procesu demokratických premien 1968. Zdroje a determinanty"; Rómovia opakovane predkladali požiadavky na zmenu svojho spoločenského statusu a pokúšali sa o vlastné kultúrne aktivity, a to už v predvojnovom období (vlastné spolky hudobníkov, športové kluby a pod.)

10	Napr. Jurová,A., Koptová,A. (1998): Ohrozené skupiny - deti a mládež rómskej minority. In: Situačná analýza detí a mládeže SR. UNICEF. Bratislava .
Jurová,A.(1998): Problémy Rómov v regióne východného Slovenska v minulosti a súčasnosti. Romano lil nevo č. 309-313, s. 10-12.	
Jurová,A.(1998): Vývoj súčasnej situácie rómskej menšiny na Slovensku.Dôsledky historického vývoja.Do zborníka "Pravdepodobné riziká a ohrozenia v strednej Európe a tendencia ich vývoja" /MNO a Nadácia F.Eberta/.	
Jurová,A.(1998): Rómovia na Slovensku v 90. rokoch (Pokus o pohľad na hlavné problémy) - príspevok na medzinárodnej konferencii Národnostní menšiny a majoritní společnost v České republice a v zemích střední Evropy v 90. letech. Opava 13. - 14. 10. 1998.	
Jurová,A.(1998): Rómovia a vzdelávanie. Problémy a perspektívy. Príspevok na medzinárodnej konferencii v Prešove "Ľudské práva - sociálna práca - vzdelávanie dospelých" /24.-25.nov. 1998/ a iné vyžiadané prednášky.	